

Dirc Potter van der Loo, „nizozemský Ovidius“¹

Wilken Engelbrecht

Abstract:

Dirc Potter van der Loo, the „Dutch Ovid“

About several important Dutch medieval poets we know that they had a good knowledge of classical literature. The most important was Dirc Potter (c1370–1428) who may be seen as a „Dutch Ovid“. The paper shows the structure of his *Der minnen loep* („The Course of Love“) that may be partly inspired by English authors like John Gower and Geoffrey Chaucer. Potter's treatise, however, was written as a leisure pleasure. For this reason, its transmission was confined to two, possibly three manuscripts. The treatise reworked i. a. Ovid's *Heroides* into a complete handbook of love.

key words: Dirc Potter; Ovid; reception; *Der minnen loep*; *Ars amandi*

klíčová slova: Dirc Potter; Ovidius; recepcce; *Der minnen loep*; *Ars amandi*

Úvod

Ovidius byl od 12. století nejdůležitějším klasickým školním autorem, jehož díla se zachovala ve velkém množství často glosovaných rukopisů.² Nizozemí patřilo v severozápadní Evropě ke kolébkám klasických studií a v renesanční době patřili nizozemští vědci mezi významné editory Ovidiových děl – např. Petrus Scriverius (1576–1660), Marcus Zuerius Boxhornius (1612–1653) a Nicolaus Heinsius (1620–1681). Jinak je o studiu Ovidia v nizozemském středověku známo jen málo. Záměrem tohoto příspěvku je představit jedinou zachovanou nizozemskou středověkou *ars amatoria*, jíž je *Der minnen*

¹ Článek je výsledkem interního projektu *Grzy dramatyczne* na Fakultě humanitních věd Katolické univerzity v Lublině. Děkuji oběma recenzentům za užitečné poznámky.

² Z četných recentních studií o Ovidiově díle ve středověku: HEXTER 2001, DIMMICK 2002 a CLARK – COULSON – MCKINLEY 2011. Přehled glosovaných rukopisů podává COULSON – ROY 2000. Ze samostatných komentářů je vydána jen nepatrná část.

loep („Běh lásky“) holandského autora Dirca Pottera (± 1370–1428). Příspěvek nejdříve stručně vylíčí historické pozadí a Potterův život. Pak se soustředí na samotný traktát *Der minnen loep*.

Historické pozadí

Nizozemská kultura je zvláštní tím, že se zdánlivě objevila v 15. století jako náhle vyspělá renesanční kultura. První známý spisovatel, trubadúr Henric van Veldeke (± 1170), disponoval vytríbeným poetickým jazykem a výbornou znalostí klasické a francouzské kultury, aniž by byl v Nizozemí znám nějaký jeho předchůdce. To je ovšem jen zdání. V době, kdy začala v českých zemích třicetiletá válka, nizozemské kraje měly za sebou již půl století občanské války – a jejich válka skončila až po dlouhých 80 letech v roce 1648.³ V prvních desetiletích povstání se katolické a protestantské strany nejen navzájem vraždily, ale z ideologických důvodů docházelo rovněž k záměrnému ničení kulturních institucí, s nimiž často shořely i knihovny.

Dokonce sám „otec vlasti“ Vilém Oranžský tak v roce 1573 nařídil zničení nejstaršího kláštera v Holandsku, benediktinského opatství sv. Adalberta v Egmondu z první poloviny 10. století. Část knihovny byla převedena na univerzitu v Leidenu, první univerzitu založenou v severní části Nizozemí téhož roku.⁴ Studium Ovidia začalo v severním Nizozemí právě v Egmondském opatství,⁵ které se brzy stalo důležitým centrem vzdělání a kultury.⁶

³ Vývoj nizozemské Republiky spojených provincií a též tzv. osmdesátiletou válku líčí ISRAEL 1995. Průměrná úroveň života v Nizozemsku byla v 17. století, zvaném v nizozemských dějinách „Zlaté století“, nejvyšší v celé Evropě, což mělo za důsledek také značnou imigraci.

⁴ Tak došlo k tomu, že rukopisy středověkých nizozemských literárních děl – včetně básní zmíněného Veldekeho – se zachovaly spíše v okolních státech, zejména v Německu a v Anglii.

⁵ Recepti klasických autorů v Nizozemí (a zejména Ovidia) se doposud věnovala jen malá pozornost. Nejdůležitější studii je VEENMAN 2009, recepti Ovidiových děl se věnují pouze VAN BUUREN 2004 a VAN MARION 2005. V příspěvku vycházím z jejich postřehů, doplněných vlastním bádáním v rukopisech leidenských, haagských a bruggských.

⁶ Dle názoru VEENMANA (2009, s. 19–20) se nacházely v Egmondské knihovně hlavně gramatiky Donata a Prisciana, dále *Disticha Catonis*, sbírka Cicerona, Persius, Statius, Lucanus, Sallustius, Seneca, Aulus Gellius a tzv. Dares Phrygius. Protože se však zachoval jen poměrně nepřesný a neúplný opis původního katalogu (nyní UB Leiden, ms. Ltk 611, edice Kleyn 1887), nelze přesněji určit, jaké spisy klasických autorů v Egmondu skutečně byly.

Je možné, že odtamtud pocházela nejstarší v Nizozemsku zachovaná kopie středověkého komentáře Ovidiových spisů. Tento rukopis (UB Leiden, ms. Lipsius 39), poskytuje tzv. *Bursarii super Ovidios*, školní komentář všech Ovidiových děl, který vznikl kolem roku 1200 v Orléansu.⁷

Středověká recepce Ovidiových děl

Bohatá knihovna cisterciáckého konventu *Sancta Maria in Dunis* neboli Ten Duinen v dunách u Koksijde potvrzuje, že bývalé nizozemské sbírky z hlediska recepce klasických autorů nelze podceňovat. Ačkoli byl klášter v letech 1566 a 1578 vydrancován protestanty, mniši se včas odstěhovali i s knihovnou do Brugg. Zachráněné rukopisy jsou nyní součástí městské knihovny a patří mezi nejzajímavější sbírky nizozemského prostředí. Menší část z tohoto fondu je věnována klasickým latinským autorům a nalézájí se mezi nimi např. Ovidiovy *Metamorphoses* (sign. Ms 545, 13. století).

O klasickou literaturu se zajímal již Veldeke. Kolem roku 1170 začal psát adaptaci Vergiliovy *Aeneidy*, kterou dokončil kolem roku 1189 jako *Eneasroman*.⁸ Další starší básník, o kterém víme, že četl Ovidia v originále, je Jacob van Maerlant (± 1235 – po 1300). Studoval v klášteře Ten Duinen a napsal několik desítek děl v téměř všech tehdejších žánrech, od eposu *Alexanders Geesten* (zpracování známé *Alexandreidy* Waltera z Chatillonu) až po encyklopedii *Der naturen blomme*, přepracování *De natura rerum* Tomáše z Cantimpré. Milostné básnictví však Maerlant ve svém díle ostře odsuzoval.

⁷ Opat-zakladatel premonstrátského kláštera *Hortus Floridus* ve fríském Wittewierumu, Emo z Huizinge (± 1175–1237), se zmínil, že tento komentář v Orléansu studoval a poté vzal s sebou domů (JANSEN – JANSE 1991, s. 288–291). To je první zmínka o studiu Ovidiových děl v Nizozemí a rovněž první zmínka dotyčného komentáře. Leidenský konzervátor A. Th. Bouwman předpokládal nizozemský původ rukopisu Lipsius 39. Jiní se domnívají, že rukopis pochází z Anglie. Protože Emo studoval i v Oxfordu, je možné, že vzal rukopis s sebou do Nizozemí. Srov. ENGELBRECHT (1993, s. xvii, pozn. 11 a 12).

⁸ Původně nizozemsky psaný rukopis byl autorovi ukraden v r. 1174 na svatbě Markéty z Kleve s durynským hrabětem Ludvíkem III. Zbožným. Hrabě dílo v r. 1183 vrátil pod podmínkou, že se Veldeke stane jeho dvorním básníkem. Veldeke podmínku přijal a román dokončil kolem r. 1189 v němčině (KARTSCHOKE 2014, s. 852–853).

V severním Nizozemí, kde se od 13. století vyvíjela písemná kultura hlavně ve městech, byl zájem především o moralistickou literaturu a historii. Ovidius zde byl méně vhodný, a když Maerlant odsuzoval milostné básnictví, zřejmě tlumočil mínění většiny svých krajanů. Přesto se náhodou zachovala malá indicie, že existoval alespoň jeden středonizozemský překlad *Ars amatoria*. Amsterdamská univerzitní knihovna vlastní ve fragmentu I A 24 jeho úvod, ale samotný překlad se ztratil.⁹ Dirc Potter je tak jediným středověkým nizozemským spisovatelem, o kterém opravdu víme, že napodoboval Ovidia.

Život Potterův¹⁰

Potterův otec Gherijt Potter pracoval od roku 1361 jako klerik na hraběcím dvoře v Haagu, od roku 1280 sídla holandských hrabat.¹¹ Dirk se narodil kolem roku 1370, pracovat začal kolem roku 1385 jako kancelista na haagském dvoře. Holandsku vládla od roku 1354 dynastie Wittelsbachů. Druhý hrabě z této dynastie, Albrecht I. (1336–1404), pěstoval bohatou literární kulturu a v roce 1367 v Haagu při kapli *St. Marie ten Hoven* (sv. Marie na dvoře) založil kapitulou. V roce 1378 přibyla i škola a lze předpokládat, že mladý Potter získal své vzdělání zde. V listopadu 1385 byl ve službě Albrechta I., v roce 1402 si zakoupil stavební parcelu na hlavním náměstí Plaats, kde vybudoval dům *Die Roosse* (Růže).

Potter pak v úřední hierarchii stoupal stále výš. V roce 1406 se stal tajemníkem hraběte Viléma VI. (1365–1417) a o dva roky později bailivem, nejvyšším soudním funkcionářem města Haagu. Od března 1411 do dubna 1412 vykonal jménem holandského hraběte tajnou diplomatickou misi

⁹ VAN BUUREN 2004, s. 178–179.

¹⁰ Líčení Potterova života vychází především z VAN BUUREN 1979, CORBELLINI 2000 a SCHOE-NAERS 2010.

¹¹ Jádrem současného komplexu tvoří *Ridderzaal*, rytířský sál, který hrabě Vilém II. (1227 až 1256) začal budovat po svém zvolení římským králem v roce 1247. Jeho syn a nástupce Floris V. (1254–1296) stavbu dokončil kolem r. 1280. Tehdejší hraběcí komplex je od r. 1581 dodnes sídlem nizozemské vlády a nizozemského parlamentu.

u papeže Jana XXIII. v Římě.¹² Tamější společnost se mu nelíbila – kritizoval lehké mravy a homosexuální chování italských mužů –, pobytu ale využil k psaní traktátu *Der minnen loep* („Běh lásky“). Po návratu z další diplomatické cesty do Londýna byl v roce 1413 povýšen do rytířského stavu.¹³ V roce 1415 obdržel statek Ter Loo poblíž Haagu a od té doby psal své jméno jako *Dirc Potter van der Loo*. Přibližně v téže době napsal prozaický traktát *Blomme der doechden* („Květ ctnosti“), ve kterém přepracoval *Fiore di virtù* Tommasa Gozzadiniho (1260–1330). S touto sbírkou morálních povídek se pravděpodobně seznámil během italského pobytu.

Potter sloužil postupně hraběcí dceři Jakobě Bavorské (1401–1436), od r. 1419 jejímu oponentovi, lutyšskému biskupovi Janu Bavorskému (1374 až 1425), a nakonec od r. 1425 až do své smrti (30. dubna 1428) prvnímu hraběti burgundského rodu, Filipovi Dobrému (1396–1467). Samotný fakt, že zůstával u všech hrabat ve stejné funkci, svědčí o jeho diplomatickém umu a zřejmě o velmi spolehlivém chování coby úředníka.¹⁴ Při vstupu do služeb hraběnky Jakoby v roce 1417 opustil úřad bailiva, což dává tušit, že se raději omezil na politicky méně exponovanou funkci tajemníka. V letech 1420 a 1425 patřil ke skupině, která jednala s burgundským vévodou a pozdějším holandským hrabětem Filipem Dobrým o řešení složité politické situace v holandském hrabství.¹⁵

Na sklonku života Potter napsal ještě třetí, prozaické dílo, *Van Melibeo ende van sinre vrouwen Prudencia*, překlad francouzské *Livre de Mellibée* (1337) dominikána Renauda de Louhans.¹⁶ Dirk byl ženatý,¹⁷ měl tři

¹² Jak ukázala CORBELLINI (2000, s. 73–75, příloha IV, s. 209–212), holandský hrabě Vilém VI. poslal na začátku 15. století celou sérii úředníků k papežovi Janovi XXIII.

¹³ CORBELLINI 2000, s. 76.

¹⁴ V *Blomme der doechden* Potter odsoudil bojovné spory mezi šlechtou s odkazem na špatnou situaci v Holandsku (CORBELLINI 2000, s. 143–144).

¹⁵ SCHOENAERS 2010, s. 25–27.

¹⁶ *Livre de Mellibée* je zase překladem *Liber consolationis* (1246) Albertana da Brescia (cca 1195–1251).

¹⁷ Jméno ženy není jisté, v starší literatuře (OVERMAAT 1950, VAN BUUREN 1979) je uvedena jako Lysbeth van der Does. Jmenovala se pravděpodobně Gertrude, další údaje nejsou známy (SCHOENAERS 2010, s. 22–34). *Registra lateranensia* zmiňovala dne 12. května 1414 mši pro „Theodorico Potter domicello et dilecte Criste filie Gertrudis eis uxoris Traiectensis diocesis“ (CORBELLINI 2000, s. 76).

syny – Gherijta (± 1395–1454), jenž se stal rovněž úředníkem, další synové byli duchovní Jacob Potter van der Loo (†1453) a dále nám neznámý Dirk. Snad měl s manželkou ještě dceru.

Holandský Ovidius

V úvodu traktátu *Der minnen loep* (1,35–71) o sobě Potter tvrdí, že se ve škole naučil pořádně latinu, že logiku a filozofii rád neměl, ale oblíbil si poezii a staré příběhy. Toto jeho tvrzení spíše imituje Ovidia, jenž se pro rétoriku nehodil, ač si to jeho otec velice přál. Vždyť Potter se v tehdejší vysoké politice pohyboval velice umně.

Autorství traktátu bylo odhaleno v roce 1844, kdy Laurens van den Bergh (1805–1887) zjistil, že první písmena posledních veršů (*DML* 4,2315–2324) tvoří jméno DERC POTTER.¹⁸ V roce 1918 pak W. Spitzen objevil, že první písmena všech kapitol spisu *Blomme der doechden* tvoří zřejmě nedokončený akrostich DIRIC POTTER VANDER LOO VTEN HAGE HEEFT MI GEMAECT GOD S. Zbytek akrostichu našel editor posledního Potterova spisu *Mellibeus*, kde první písmena kapitol dokončí akrostich IES GHELOEFT ENDE GHEBENEDIJT VAN ALS. AMEN. Celý akrostich tedy zní: DIRIC POTTER VANDER LOO VTEN HAGE HEEFT MI GEMAECT. / GOD SI ES GHELOEFT ENDE GHEBENEDIJT VAN ALS. AMEN [„Dirc Potter z Ter Loo u Haagu mě vytvořil. Pán Bůh buď pochválen a požeňán za všechno. Amen“].¹⁹

Ve verších 1,85–134 „Běhu lásky“ (dále *DML*) vysvětluje básník okolnosti vzniku svého díla. Když pobýval jako úředník již rok v Itálii, šel se v Římě projít kolem Tiberu, aby zahlal melancholii. Najednou spatřil krásnou mladou ženu v bílých šatech, která mu pověděla, že tam bydlela v chrámech s ostatními bohy a bohyněmi. Žena pak odhalila svoji totožnost a světila mu úkol (*DML* 1,126–134):²⁰

¹⁸ VAN BUUREN 1979, s. 3.

¹⁹ VAN BUUREN 1979, s. 26–27.

²⁰ Text *Der minnen loep* je citován dle jediné úplné edice LEENDERTZ 1845–1846. Text byl kontrolován autorem článku v rukopisech UB Leiden, Ltk 205 a KB Den Haag, 128 E 6. Leidenský rukopis je často stylisticky bližší jazyku Pottera v obou dalších traktátech.

<p><i>Ic bin Venus, die minne vrij. Beschrijft in dijn ghedichte voert wat du van minne hebs ghehoert, hoedanich is der minnen loep ende hoe vaste si bindet den knoep, wat sy voertijts heeft ghedaen ende hoet den menighen is vergaen: Op datsi leren moghen daer by, wat liefde is ende wat minne sy.</i></p>	<p>Jsem Venuše, svobodná láska. Popiš ve svých básních dále, co jsi o lásce slyšel, jaký je lásky běh, jak pevně svazuje uzul, ježž upletla v minulosti a jak mnozí dopadli: aby se přitom lidé naučili, co je láska a co dvoření.</p>
---	--

Potterův *Der minnen loep* je *ars amandi* v nizozemštině ve čtyřech knihách o celkem 11 112 verších. Potter postupně probírá *ghecke minne*, *reynre minne*, *ongheoerloefde minne* a *gheoerloefde minne*, čili hloupou, čistou, nepovolenou a povolenou lásku. Traktát je kombinací nauky lásky, jednotlivých příběhů lásky a metamorfóz. Zároveň klasifikuje lásku typickým středověkým způsobem na hloupou, špatnou a dobrou lásku. Uvedené rozložení dobré lásky na čistou a povolenou je zřejmě vlastní Potterovou inovací, možná pod vlivem traktátu *De amore* Andrease Capellana (± 1180).²¹ Potter adaptoval Capellanovo líčení čtyř stupňů lásky (poskytnutí naděje, políbení, objetí a odevzdání se celým tělem) dle postupného naplnění na běžné rozlišení lásky do tří morálních kategorií *amor stultus*, *amor illicitus* a *amor licitus* tak, že rozdělil *amor licitus* na dobrou lásku (2. kniha) a povolenou lásku (4. kniha).

Der minnen loep a jiné traktáty o lásce

Der minnen loep je sice jedinou nizozemskou *ars amandi* podobného typu,²² není však jedinou ve čtrnáctém století. Prvním, kdo napodobil Ovidia, a to knihou *Liber de mulieribus claris* (1361–1375), byl Giovan-

²¹ Ten totiž jako jediný dělí lásku na čtyři stupně (*De Amore* 1,6): *Ab antiquo quattuor sunt gradus in amore constituti distincti. Primus in spe datione consistit, secundus in osculi exhibitione, tertius in amplexu fruitione, quartus in totius personae concessionem finitur.* Srov. SVOBODOVÁ 2012, s. 23.

²² Hein van Aken (cca 1250–1330) přeložil v *Die Rose* (Růže) kolem roku 1280 *Roman de la Rose* Guillaumea de Lorrise a Jeana de Meunga. Další, anonymní překlad je znám jako

Stejný důvod zmínil i v úvodu dalšího traktátu *Blomme der doechden*, kde o *Der minnen loep* psal:²⁶ *dat ic dat ghescreven hebbe uut goeder meyninghen, om te leeren den jonghen die ommer te mynnen haren syn willen leeren, hoe sij dij an neemen ende hantieren sullen tot haerre eeren ende vrome* [„že psal jsem to s dobrým úmyslem, abych naučil mladíky, kteří chtějí poznat smysl lásky, jak ji mají přijmout a jak s ní mají zacházet k své cti a zbožnosti“]. Tvrzení ovšem reflektuje i začátek *Ars amatoria* 1,1–2: *Siquis in hoc artem populo non novit amandi / hoc legat et lecto carmine doctus amet*. Potter chtěl tedy psát, stejně jako Ovidius, naučný traktát.

Transmise textu

Text se zachoval ve dvou rukopisech: jednoduše provedený rukopis (A) se signaturou 128 E 6 v nizozemské Královské knihovně v Haagu z období mezi lety 1470 a 1490 a ilustrovaný rukopis Ltk 205 (B) v Leidenské univerzitní knihovně z roku 1486²⁷. Ani jeden z nich není autograf.

Rukopis A je druhým dílem dvousvazkového rukopisu o rozměrech 18 × 20,3 cm z druhé poloviny patnáctého století.²⁸ Text je psán ve dvou sloupcích o 46 až 48 řádcích. Až na červené iniciály nemá žádnou výzdobu. První díl (ff. 1–130) obsahuje různé básně Willema van Hildegaersbercha (± 1350 – ± 1408), jenž byl rovněž spojen s haagským dvorem. Druhá část byla původně číslována ff. 130–192, ruka z 19. století přečíslovala folia na 1–62. Prvním majitelem byl jistý Willem van der Goes (†1560). V roce 1717 objevil rukopis v knihovně Leidenského špitálu sv. Kateřiny a Cecílie Daniël van Alphen (1713–1779), radní a pozdější starosta města Leidenu. Nizozemský humanista Marcus Z. Boxhornius (1612–1663) cituje v *Chroniik van Zeeland* („Kronika zeelandská“, 1644) příběh holandského hraběte Florise IV. a hraběnky Matildy z Clermontu přesně tak, jak je popsán

²⁶ Cit. VAN BUUREN 1979, s. 23.

²⁷ Popis obou rukopisů vychází z VAN BUURENA 1997, s. 31–33. Popis je doplněn dále z elektronických katalogů Královské knihovny a Leidenské univerzitní knihovny a z vlastní rešerše *in situ*.

²⁸ Dle VAN BUURENA (1979, s. 32) je *terminus ante quem* rok 1565. Vzhledem k roku úmrtí prvního majitele byl rukopis sestaven před rokem 1560.

v 3. knize *Der minnen loep*. Odkazuje přitom na „některé staré spisy, které vlastníme“. V jeho knihovně, která byla prodána v roce 1654, se nacházel *Oudt Tractaet in Schrift in rym ghenamet Der minnen loep* („Starý psaný rýmovaný traktát jménem Běh lásky“). Vzhledem k tomu, že v rukopisu A chybí list právě s tímto příběhem, je možné, že jej Boxhornius vytrhl.²⁹

Rukopis B psal dle poznámky na konci (f. 239v) jistý Willem Claesz, který opis dokončil 10. listopadu 1486. Rukopis má rozměry 13,2 × 9,8 cm a má zajímavou vazbu, která vypadá jako aktovka. Obsahuje jen *Der minnen loep* v jednom sloupci o 27 až 28 řádcích a je psán kurzivou. Každý nový příběh začíná obrazem barevnou tužkou, většinou převzatou z edice *Ovide moralisé* Colarda Mansiona (Bruggy 1484). Obrazy i samotný rukopis jsou dílem amatéra. Příběhy jsou v celém díle očíslovány, v druhé a třetí knize Willem Claesz přehodil některé příběhy, očíslování je i tam správné. Ve dvou případech (f. 173v a 195v) si všiml chyby a napsal poznámku s opravou a odkazem na správné místo. Rukopis patřil Balthazarovi Huydecoperovi (1695–1778), svého času jednomu z nejdůležitějších lingvistů. Roku 1766 se dostal do majetku nejstarší dosud existující nizozemské literární společnosti *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*. Od roku 1876 je spolu s ostatními rukopisy společnosti trvalou zápujčkou Leidenské univerzitní knihovně.

Většina vědců považuje text rukopisu A za hlavní – rukopis je starší, má správné pořadí. Při bližší analýze s tím nelze souhlasit, neboť styl nizozemštiny druhého rukopisu se podobá více nizozemštině v *Blommen der doechden*, navíc jména mají podobu typickou pro latinské školní komentáře a středověké rukopisy Ovidiových děl.³⁰

²⁹ LEENDERTZ (1845–1846, s. LII–LIV) se domnívá, že Boxhorniův rukopis byl identický s vytrženým fragmentem. VAN BUUREN (1979, s. 32–33) myslí, že Boxhornius vlastnil další celý rukopis, nyní nezvěstný třetí exemplář.

³⁰ Stejně mínění má i amsterdamský vědec Willem KUIPER (2008–2016), jenž oznámil ve své elektronické edici starších literárních textů vlastní edici *Der minnen loep*. Bohužel je na dotyčné webové stránce (http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptmanent/bml/Dirc_Potter/Dirc_Potter.html) doposud k dispozici jen úvod.

Obsah

Potter kombinuje úmysl tvoření *ars amatoria* s napodobením Ovidiových *Metamorfóz*. Ač Potter ukazuje značné znalosti antické mytologie, je jasné, že se opírá hlavně o vědomosti, které získal ve škole. Ovidiovy spisy *Heroides*, *Ars amatoria*, *Remedia amoris* a *Metamorphoses* patřily od dvanáctého století ke školní četbě, a to jsou přesně spisy, které Potter využil nejvíce, především *Heroides*, ze kterých adaptoval látku 18 listů heroin z 20 ve středověku známých dopisů,³¹ 14 z nich jako samostatné příběhy.³²

Starší editoři *Der minnen loep* považovali varianty řeckých jmen, které jsou v rukopisech *DML*, za „chybné“,³³ např. *Ysiphile* místo *Hypsipyle*, nebo *Machareus* místo *Macareus*. Tak, jak je uvádí Potter, jsou jména však většinou uvedena ve středověkých Ovidiových textech, a rovněž takto jsou ve školních komentářích. Jako příklad může sloužit začátek čtvrtého příběhu třetí knihy *Van Ypolitus ende van Fedra* („O Hippolytovi a Faidře“). Školní komentář *Bursarii super Ovidios* podává jako *accessus*:³⁴

Phedra filia fuit Minois regis Crete et uxor Thesei regis Atheniensis, que dilexit Ypolitum privignum suum, qui filius erat Thesei et Ypolitus regine Amazonum. Ipse vero castus eam contempnebat, que mittit ei hanc epistolam in qua intendit orare Ypolitum, ut amori suo acquiescat. Intencio auctoris est reprehendere eam ab illicito amore.

Potter (*DML* 3,443.446–453.458–461.464–469) podal začátek milostného příběhu takto:

³¹ V příloze je přehled všech hlavních příběhů v *Der minnen loep*, včetně identifikace hlavních zdrojů, které Potter zpracoval. Dopis Sappó Faónovi (dnes *Her.* 15) chyběl ve většině středověkých rukopisů a je v jediném středověkém rukopisu (Frankfurt/M., Stadtbibl. Barth. 110) považován za pseudo-Ovidiův spis (ENGELBRECHT 1993).

³² Bríseovna (*Her.* 3) a Déianeira (*Her.* 9) chybějí v *DML*. Hermioné (*Her.* 8) je zmíněna v *DML* 4,1561–1602, Láodameia (*Her.* 13) v *DML* 4,1363–1386 a Paris a Helena (*Her.* 16 a 17) v *DML* 1,895–916. VAN BUUREN (1979, s. 178–180) první dvě počítá jako samostatné příběhy, což však nemá oporu v rukopisech *DML*.

³³ LEENDERTZ (1845–1846, s. XXXVI) připisuje někdy velmi kolísavé slabikování vlastní nedbalosti Pottera. BISSCHOPS a kol. (1983, s. 43–44) konstatuje, že „odchylky ve jménech jsou spíše pravidlem než výjimkou“.

³⁴ ENGELBRECHT 2003, s. 17.

Theseus, coninc van Athenen (...)
hadde enen zoen, wael becant,
scoen, ghelatich ende bequaem.
Ypolitus soe was sinen naem.
Die coninghinne van Amazone
was moeder van desen zone.
Nu creech Theseus een wijff daer na
ende was gheheten Fedra,
Dochter concincx Minos van Creten. (...)
Si voerde den brant an horen live
van groter onghetemperder minne,
so vaste stont in horen sinne
Ypolitus, hoers mans zoen. (...)
Mer als sy hem hadde alleyn,
so sprac si hem van minnen an
ende hi ghinc altoes van hoer dan,
want hi en wouder niet na horen.
Hi scuwede zeer sijns vaders toern
ende oec die schande daer off luut.

Théseus, král athénský (...)
měl syna, dobře známého,
krásného, mravného a šikovného.
Hippolitos bylo jeho jméno.
Královna Amazonek
byla matkou tohoto syna.
Poté měl Théseus další ženu,
která se jmenovala Faidra,
dceru krále Mínoa z Kréty. (...)
Chovala v sobě oheň
velké nekontrolované lásky,
tak pevně tkvěl v její myslí
Hippolitos, syn jejího muže. (...)
Když však s ním byla sama,
promluvila k němu o své lásce
a on od ní navždy odešel,
neboť tomu nechtěl naslouchat.
Měl velký strach z hněvu svého otce
a rovněž z hanby z takového vztahu.

Olga VAN MARION (2005, s. 45) ukazuje na to, že dopis, který Adónis (v mytologii a u Ovidia *Héró*) posílá Leandrovi, je v podání Pottera vůbec prvním napodobením Ovidiových *Heroides* v nizozemštině. Potter dokonce přímo odkazuje na Ovidia (*DML* 2,203–210):

Den brief die zij hem oversende,
also Ovidius hoer legende
in eenre epistolen heeft bescreven.
Die hout aldus ghelijc ende even,
die sin daer off is recht aldus:
„Den minnentliken Abydeus
sende ic, Adonijs van Zesten rijck,
duijsent gueten guetelijck.“

Dopis, který mu ona poslala,
jak Ovidius popsal její příběh
v jednom z *Listů heroin*.
Text dopisu je následující
a má toto znění:
„Milovanému z Abýdu
posílám já, Adónis ze Séstu,
tisíc milých pozdravů.“

Záměnu dívčího jména způsobil pravděpodobně špatný stav rukopisu, který měl Potter k dispozici.³⁵ V samotných listech *Her.* 18 a 19 Ovidius její jméno nezmiňuje, Leandros ji osloví *Sesta puella*. Potter označil příběh výjimečně jen jménem mužského protagonisty *Van Leander des conincs zoon van Abyden* („O Leandrovi, synu krále Abýdu“), a stejně jako Ovidius dále dívčí jméno zamlčuje.

Potterův traktát nenabízí jen nauku lásky, ale zároveň i mnohé rady, přičemž 47 milostných příběhů je vloženo do velkého rámcového traktátu, jež podává anonymní vypravěč – tedy Potter – v první osobě.³⁶ Ve zhruba 320 verších prologu popisuje cíl práce: chce psát o různých typech lásky a dělá to pro ty, kteří neumějí latinu. Potter ve svých příkladech následuje v podstatě školní komentáře. V první knize o *amor stultus*, hloupé lásce, vysvětluje, že taková horečnatá láska často vede nakonec k sebevraždě.³⁷ Všech šest žen, uvedených v *Listech heroin* (Fyllis, Médeia, Dídó, Ariadné, Oinóné a Hypsipylé) milovalo hloupě, protože se zamilovaly do cizince – takto je jejich chyba označena i ve školních komentářích. Většina školních komentářů dělá výběr všech typů lásky v *accessu* na *Heroides* a u jednotlivých listů pak popisuje vyžadovanou *intencio auctoris*. Uveďme zde příklad *accessu* ve zmíněném komentáři *Bursarii super Ovidios*³⁸ a pro srovnání odpovídající odstavce z *Der minnen loep*:

Materia ipsius est amor licitus et illicitus et stultus. Intencio sua commendare quasdam a licito amore sicut Penelopen, alias reprehendere ab illicito, sicut Phedram que dilexit Ypolitum privignum suum, alias eciam reprehendere a stulto amore sicut Phillidem vel Oenonem. Stulticia enim est amare hospites sicut Phillis. (...) Vel pueros diligere sicut Oenone, quia solent esse inconstantes secundum etatis sue variacionem.

³⁵ Například v berlínském rukopisu SPBK Diez B Sant. 1 je nadpis *Her.* 18 *leander adero* a *Her.* 19 *adhero leandro* (edice DÖRRIE 1971, s. 232 a 245).

³⁶ VAN BUUREN (1979, s. 34), jenž vychází téměř výlučně z rukopisu A, počítá „zhruba šedesát příběhů“ s tím, že přesný počet lze těžko určit. Rukopis B ovšem jasně čísluje a podtrhuje začátek každého nového příběhu ilustrací. Jen 13. příběh 2. knihy (*Van Samiten ende Astenborch*) nemá obraz, je však zvlášť očíslován. Kompletní přehled všech příběhů je v příloze.

³⁷ V RA 15–22 i Ovidius konstatuje, že smrt z nešťastné lásky je zbytečná.

³⁸ ENGELBRECHT 2003, s. 10.

Dirc Potter definuje hloupou lásku poprvé hned po prvním příběhu o Fyllidě a Démofoóntovi (*DML* 1,524–548):

*Nu come ic weder op mijn gheclach,
te spreken vander minnen aert,
die menigherhande ghevonden waert,
gehoerloefde, goede ende ongheerloft
ende ghecke minne, die heeft becoft
menich edelinc hier te voren,
als ghi namaels wael sult horen,
ende hier voer wael hebt verstaen,
hoe dat mit Fillis is vergaen.
Daer bij so mach men sijn ghewis
dat ducke een ghecke minne is,
die nochtan wael gheerloft si.
Fillis was van mannen vry,
ende wes si dede, heeft si ghedaen
op trouwe, die daer was ghegaen;
mer dat si dede, onlovelic wast:
want si verliefde op enen gast,
den si hoer lijff ende have boot.
Ende wiste cleyn noch groot,
wye hi was ende hoe gheheten.
Oick was hi hoer so verre gheseten,
dat him nimmermeer en stont
te comen op hoers landes gront.
Dair omme soe wast wael ghecke minne,
dat heeft die waerde coninghinne
mitten live dier becoft.*

Nyní se vrátím k svému cíli,
abych mluvil o charakteru lásky,
která je různorodá,
povolená, dobrá a nepovolená
a hloupá láska, která zradila
mnohé šlechtice v minulosti,
jak uslyšíte později,
a již jste právě slyšeli,
jak se to stalo s Fyllidou.
V tomto případě si můžete být jisti,
že taková láska je hloupá,
ačkoli byla přece povolená.
Fyllis neměla žádného muže,
a co činila, udělala
ve víře, která byla dána,
ale to, co dělala, nebylo chvályhodné:
neboť se zamilovala do hosta
a nabídla mu své tělo i majetek.
Nikdo, malý ani velký, nevěděl,
kdo byl on a jak se jmenoval.
A také odjel tak daleko,
že již nikdy byl schopen
přijít do její země.
Proto to byla hloupá láska,
kterou milá královna
draze zaplatila svým životem.

Citace rovněž ilustruje, jak Potter využil Ovidiův text: Fyllis neměla muže (*Her.* 2,81: *mea despecti ... conubia Thraces*), věřila Démofoóntovým slibům věrnosti, což nebylo chvályhodné (*Her.* 2,29–30: *unum in me scelus est, quod te, scelerae recepi; sed scelus hoc meriti pondus et instar habet*). *Non sapienter amavi* (*Her.* 2,27) říká sama, dala mu kromě pohostinství i sebe

(*Her. 2,57: turpiter hospitium lecto cumulasse iugali*). Démofoón se již nikdy nevrátí (*Her. 2,9: nec te mea regia tanget*). Na konci listu Fyllis cituje nápis na svůj hrob (*Her. 2,147–148*), ze kterého vyplývá úmysl sebevraždy (*ille necis causam praebuit, ipsa manum*) v *Her. 2,133–144*. Podobný postup uplatnil Potter u všech heroin.

Potter dále zdůrazňuje, jak důležitá je v lásce *verbeyden*, „trpělivost“: přehnaný spěch přináší jen potíže. Příběhy převzaté od Ovidia doplnil jednak dvěma příběhy, které zřejmě sám vymyslel, a dále ve středověku oblíbeným příběhem „čaroděje“ Vergilia, který se zamiluje do Lukrécie, která již ovšem milence má. S ním se domluví, že Vergilia vytáhne v noci v koši k sobě domů. Nechá ho však v koši viset někde uprostřed, aby se mu všichni vysmáli. Vergilius se jí poté krutě pomstí. Kouzlem zhasne všechny ohně ve městě a lidé si své louče mohou znovu zapálit jen v klíně nahé Lukrécie.

V nejdělsí, druhé knize si Potter dovolil odbočit od běžného rozdělení lásky na tři části tím, že rozdělil obvyklý *amor licitus* do dvou částí: *goede reynre minne* (dobrá čistá láska) a *gheoerlofde minne* (povolená láska). Ta druhá byla námětem čtvrté knihy a obsahovala všechny dopisy heroin, které jsou ve školních komentářích označeny jako ctnostné: Pénélopé, Hermioné, Láodameia a Hypermnéstra.³⁹ Pro dobrou lásku mu pak zbývaly dva případy, ve kterých se jedná o lásku rodiči zakázanou: Adónis (Héró) a Leandros a dále Kýdippé a Akontios.

Dvě věci jsou nápadné: Jednak se Potter nijak nevyhýbá popisu milostných scén. Tak slibuje Adónis (Héró) v dopisu, jak přijme Leandra, až připlave (*DML 2,220–226*):

*Als ic dijns zwemmen hebbe vernomen
datsdu ghecomen bist an lant,
so coem ic lieflijck alte hant
bereyt mit blancken droeghen laken,
dijn zuete leden droeghe te maken:
Ic druck dij vriendelic in minen armen
dijn scone lichaem te verwarmen.*

Až uslyším, jak připlouváš
a že jsi vystoupil na zemi,
přijdu láskyplně k tobě,
a přinesu ti suchý bílý ručník,
abych osušila milované údy.
Laskavě tě obejmou v náručí,
abych zahřála tvé krásné tělo.

³⁹ Hermioné a Láodameia v rámci jiných příběhů.

Následuje představa, jak by se milovali několik hodin. Další důležitou věcí je, že muž nikdy nesmí získat ženu násilím. Biblický příklad Zuzany a starců ukazuje, jak špatně končí ti, kteří se vůči ženám chovají násilně. Chytrá nástraha je však povolena, jak ukazuje příklad Akontia a Kýdippé: Akontios miluje Kýdippé, Dianinu kněžku. Akontios nemá šanci, neboť je *van slechter coomste*, nízkého původu. Hodí však krásné jablko, na němž je vyrytý verš, kterým Kýdippé slibuje, že se stane Akontiovou ženou. Kýdippé neprozřetelně přečte text nahlas, a tím se zaváže. Bohyně si přeje, aby slib dodržela – ona nejprve odmítá, a proto onemocní. Nakonec se za Akontia provdá a uzdraví se.

Hlavním tématem druhé knihy je *stede truwe* čili „stálá věrnost“. Dobrá láska je dle Pottera taková, kdy oba milenci mají podobný charakter, mají ušlechtilý původ, nikdy nebudou klamat partnera či partnerku, jsou ctnostní a vytrvalí. Taková láska se dá nalézt jen na severu (*DML* 2,721–724): „Tato dobrá láska je dobře známá / mezi dobrými lidmi v Nizozemí; / však Lombardan, Angličan a Francouz / takovému jazyku málokdy porozumí.“ Například v Itálii jsou ženy překrásné, ale ctnost je tam zejména mezi muži mrtvá... Taková dobrá láska začíná na veřejnosti, *opter straten of op dat velt*. V druhém stupni jsou milenci spolu *inden garde*, „na zahradě“, kde laškují – *praten ende mit lieflic cozen*. Třetí stupeň se odehrává již *opten camere*, tedy v ložnici. Líbají se, laskají se, ale nedojde k souložení, které je dle Pottera jen pro manžele. Zde má Potter jasně jiné mínění než Ovidius. Čtyři fáze lásky převzal, jak již shora zmíněno, od Capellana.

Třetí kniha se věnuje lásce nepovolené, kterou Potter považuje za ďábelské zlo. Taková láska se objevuje ve třech typech – nepřirozená láska, láska se zvířaty a incest. Nepřirozenou lásku označuje Potter jako *onsprekelike* („o které nelze mluvit“), říká, že kvůli ní byla zničena Sodoma a Gomora a že italští muži ji provozují každý den. Nepodává ale žádné příklady. Lásku se zvířaty ilustruje mj. příkladem Pásifaé. O incestní lásce mluví daleko více – vždyť taková láska není nepřirozenou. Kaunos a Byblis (bratr a sestra), Faidra a Hyppolitos (nevlastní matka a syn), Myrrha a Kinyrás (dcera a otec) a Kanaké a Makareus (sestra a bratr) jsou příklady, které Potter převzal od Ovidia, který je podává v první knize *Ars amatoria* (1,275–342) jako příklady odchýlné ženské lásky, která *plus furoris habet*. Doplnil je ještě známými příklady z Bible: Abšalom, který hřešil se ženami svého otce

Davida; Héródias, která toužila po bratrovi svého muže; Tamar, která byla znásilněna nevlastním bratrem Amnónem, a nakonec Jákobova dcera Dína, která byla znásilněna Šekemem. Poslední příklad využívá Potter k varování, že žádný křesťan nesmí mít nic s židovskou ženou, neboť takový člověk bude hořet ve věčném ohni jako tupé zvíře.

Čtvrtá kniha, o povolené lásce v manželství, je pro Pottera apoteózou traktátu. Zajímavé jsou úvodní poznámky, v kterých Potter staví manželství nad celibát: vždyť manželství je svátost, mnišský stav jí není. Bůh lidem přikázal, aby se milovali a množili (*DML* 4,13–17.49–51):

<i>God wil die werlt hebben vervolt.</i>	Bůh chtěl, aby svět byl plný.
<i>Want hi sprac in zijn ghedolt,</i>	Neboť pravil ve své shovívavosti,
<i>doe hi twee menschen had ghemaect</i>	když stvořil dva lidi
<i>ende si voer hem stonden naect:</i>	a když před ním stanuli naří:
<i>„Wasset ende wort menichfoudich.” (...)</i>	„Milujte se a množte se.“ (...)
<i>Datmen luden in oerden sent,</i>	Posílání lidí do klášterů,
<i>so en is doch gheen sacrament,</i>	přece není žádná svátost,
<i>als echtschap is een vanden seven.</i>	ale manželství je jednou z těch sedmi.

A na rozdíl od mnichů nemají manželé žádný *proevel iaer* („pokusný rok“)⁴⁰ – jim se musí dařit hned napoprvé. Kromě typických příkladů ctnostných žen jako Pénéloπέ, podává Potter i příběhy mimomanželských vztahů. Tím chce varovat, že ženská ctnost je křehčí než mužská – muž neztratí tak snadno čest. Vždyť když on se „ohlédne vedle“, netrpí čest jeho manželky, naopak, kdyby ona měla milence, poskvrní celé manželství.

Potterovy příklady kopírují víceméně začátek třetí knihy *Ars amatoria*, kde Ovidius vyjmenovává různé ženy z mytologie s jejich špatnými i kladnými stránkami. Zdůrazňuje takové, které se obětovaly pro muže, jako Hypermnéstra, Láodameia, Euadné nebo Pénéloπέ. Žena má být trpělivá a nevěrného muže získat zpět laskavostí. *Ite per exemplum, genus o mortale, dearum, / gaudia nec cupidis vestra negate viris. / Ut iam decipiant, quid perditis? Omnia*

⁴⁰ V mužských a ženských řeholních rádech existuje tzv. postulát (v holandských kronikách tehdy označen jako *proevel iaer*), kdy postulant (člověk, který chce vstoupit do řeholního řádu) po dobu jednoho roku sdílí klášterní život, avšak má čas na rozmyšlenou, zda se skutečně chce stát řeholníkem.

constant: / mille licet amant, deperit inde nihil, řekl Ovidius (AA 3,87–90), Ist dat u man ontrouwelic leeft, / als u dunct in uwen sin, / bewiset hem daer om gheen onmin. / Verwint mit goetheit, off ghi moecht: / mit quaetheit blijft ghi onverhoecht („Jestliže váš muž je nevěrný, jak se domníváte, nebuďte na něj zlá. Získejte ho dobrotou, jestliže jste toho schopná, kdybyste byla k němu zlá, nebudete mít radost“), říká Potter po něm (*DML* 4,2216–2220).

Závěr

Ve středověké nizozemské literatuře je Potter ojedinělým příkladem básníka, který se snažil o vskutku ovidiovskou nauku lásky. Potter nestudoval, spoléhal se na znalosti, které získal kdysi v haagské kapitulní škole, kde Ovidiovy spisy patřily ke školní četbě. V Itálii jistě četl *De mulieribus claris* Giovanniho Boccacia, z něhož převzal několik příběhů. Potter měl přehled také o jiných *artes amandi* své doby – idea čtyřstupňové struktury lásky pochází z *De amore* Andrease Capellana.

Tvrdé odmítnutí homosexuální lásky a poněkud machistický pohled na lásku mezi mužem a ženou – násilí nesmíš použít, ale žena vlastně chce být ke vztahu přinucena, musí přetrpět mužskou nevěru a získat ho zpět svou láskyplností, její nevěra je však nepřípustná – patří ještě k středověké morálce. Fakt, že své dílo nenapsal na příkaz nějakého mecenáše, jeho výborná sečtělost klasické literatury a zejména Ovidia, patří již k renesanci. Spis, který byl známý jen úzkému kruhu vzdělanců, byl vydán až v 19. století. A teprve ve 20. století se jím vědci zabývali intenzivněji. Potter je, podobně jako Geoffrey Chaucer a John Gower, příkladem vlivu klasické literatury skrze školní výuku na rodičí se pozdněstředověkou evropskou literaturu v lidovém jazyce. Přezdívku „holandský Ovidius“ si proto zaslouží.

Příloha – přehled příběhů v *Der minnen loep* s hlavními zdroji:

Číslování veršů vychází z edice LEENDERTZ (1845–1846). Názvy a číslování jednotlivých příběhů jsou převzaté z rukopisu UB Leiden, Ltk 205.

1. kniha, *Van ghecker minne* (O hloupé lásce)

Číslo	Verš	Příběh	Hrdinové	Hlavní zdroje
I	325	<i>Van Fillis ende van Demophon</i>	Fyllis a Démofóón	<i>Her. 2</i>
II	552	<i>Van Jason ende Medea</i>	Iásón a Médéia	<i>Her. 12; Boc. DMC 17¹</i>
III	825	<i>Van Thirobus ende van Parua</i>	Thirotobus a Parua	Zdroj neznámý
IV	1023	<i>Van Dydo ende van Eneas</i>	Didó a Aineiás	<i>Her. 7, Boc. DMC 40</i>
V	1179	<i>Van Ifs ende Anaxartes</i>	Íris a Anaxareté	<i>Met. 14,698-771</i>
VI	1351	<i>Van Theseus ende Adriana</i>	Théseus a Ariadna	<i>Her. 10</i>
VII	1889	<i>Van Paris ende Oenone</i>	Paris a Oinóné	<i>Her. 5</i>
VIII	2133	<i>Van Jason ende Ysiphile</i>	Iásón a Hypsipylé	<i>Her. 6; Boc. DMC 16</i>
IX	2197	<i>Van coning Minos ende van Cille</i>	Král Mímós a Skylla	<i>Met. 8,1-151</i>
X	2515	<i>Van Virgilius ende Lucrecia</i>	Vergilius a Lukrécie	Středověký příběh
XI	2759	<i>Van Orphenes ende Calistomus</i>	Orfennés a Calistomos	Zdroj neznámý
XII	3041	<i>Van Achilles ende Pollexina</i>	Achilleus a Polyxené	<i>Met. 13,441-480; Boc. DMC 33</i>

¹ Boc. DMC - Βοκκακκιο, *De mulieribus claris*.

2. kniha, *Van goeder reynre minne* (O dobré čisté lásce)

I	119	<i>Van Leander des conincs zoon van Abyden</i>	Leandros a Héro	<i>Her.</i> 18
II	395	<i>Van die burgherauwe van Virgy</i>	Purkraběnka z Vergi	Středověký nizozemský román z roku 1315
III	829	<i>Van gaue Florijs van Hollant ende van der grauinen van Clermont</i>	Hrabě Floris IV. Holandský a hraběnka z Clermontu	Středověký nizozemský příběh o Florisovi IV. a Matildě z Boulogne, ženě Filipa Hurepela, hraběte z Clermontu
IV	961	<i>Van Pyramus ende Thisbes</i>	Pýramos a Thisbé	<i>Met.</i> 4,55–166; <i>Boc. DMC</i> 13
V	1345	<i>Van Quintiliaen ende van Penella</i>	Quintilianus a Penella	Zdroj neznámý
VI	1811	<i>Van Sabina ende Floridamas</i>	Damone a Pítia	<i>Fiore di virtù</i> 2 ²
VII	2476	<i>Van Zuzanna ende van den valschen papen</i>	Zuzana a dva zlí starci	<i>Daniel</i> 13
VIII	2615	<i>Van Athoncius ende Cydopee</i>	Akontios a Kydippé	<i>Her.</i> 21
IX	2705	<i>Van Pelops ende Ypodomya</i>	Pelops a Hippodameia	<i>Met.</i> 6,403–411
X	2853	<i>Van Achilles ende Dydamya</i>	Achilleus a Déidameia	<i>AA.</i> 2,681–706; Statius, <i>Achilleis</i> 1,560–591
XI	3031	<i>Van Neptabanus ende Olimpia</i>	Nektanebos a Olympos	<i>Roman d'Alexandre en prose</i>
XII	3207	<i>Van Pauline ende Romanelle</i>	Paulina a Romanello	Italský lidový příběh o <i>Bocca della verità</i>
XIII	3299	<i>Van Samiten ende Astenborch</i>	Samita a Astenborch ³	Zdroj neznámý
XIV	3527	<i>Hoe die ezel in die kist besloten was</i>	Milostný pár z Paříže	Zdroj neznámý
XV	3613	<i>Van Tristram ende Ysolde</i>	Tristan a Isolda	Chrétien de Troyes, <i>Tristan et Iseut</i> (1170)
XVI	3642	<i>Van eenre vrouwe ende haer schiltknaep</i>	Španělský panoš	Zdroj neznámý
XVII	3905	<i>Van Amon ende Siccola</i>	Amon a Siccola	Zdroj neznámý

² VAN BUUREN (1995) ukazuje na to, že příběh Damone e Pítia ve spisu *Fiore di virtù* je uveden v Potterově verzi *Blommen der dochden* rovněž jako *Sabina ende Floridamas*.

³ Příběh je jediný v Leidenském rukopisu bez úvodní ilustrace.

3. kniha, *Van onghewoertloefde minne* (O nepovolené lásce)

I	151	<i>Van Pasiphes ende den stier</i>	Pásifé a býk	<i>Met.</i> 8,130; 9,735; Hyginus, <i>Fabulae</i> 30 a 40
II	269	<i>Van Ferssan ende die binde</i>	Farsan a srna	Zdroj neznámý
III	363	<i>Van Gaumis ende Btblides</i>	Kaunos a Byblis	<i>Met.</i> 9,446–665
IV	443	<i>Van Ypolitus ende van Fedra</i>	Hippolitos a Faidra	<i>Her.</i> 4
V	553	<i>Van Fineus ende Cenobia</i>	Fineus a Kleopatra	Hyginus, <i>Fabulae</i> 14
VI	689	<i>Van Mirra ende Scinaray</i>	Myrrha a Kinyrás	<i>Met.</i> 10,306–519
VII	833	<i>Van Semiramis ende baren soen</i>	Semiramis a její syn	Boc., <i>DMC</i> 2
VIII	983	<i>Van Machareus ende Canaces</i>	Makareus a Kanaké	<i>Her.</i> 11
IX	1105	<i>Van Dyna Jacobs dochter</i>	Dína a Šekem	<i>Genesis</i> 34,1–31

4. kniha, *Van gheerloefde minne* (O povolené lásce)

I	211	<i>Van Egistus ende Clytemestra</i>	Aigisthos a Klytaimnéstra	<i>AA. 3,1–12; Boc. DMC 36</i>
II	479	<i>Van Jason ende van Medea</i>	Iáson a Médéia	<i>Her. 12; Met. 7,1–40</i>
III	668	<i>Van Dauid ende Micol</i>	David a Mikol	<i>2 Samuelova 6,20–23</i>
IV	787	<i>Van Aseverus ende van Hester</i>	Achašveroš a Ester	<i>Ester 1 a 2</i>
V	999	<i>Van Dadanius ende Egistus</i>	Danaos a Aigyptos (Hypermnéstra a Lynkeus)	<i>Her. 14; Boc. DMC 14</i>
VI	1095	<i>Van Orphaen ende die guede Limpiose</i>	Orphaen a Lympiosé	Přepřacování legendy o Siegfriedovi a Genovevě
VII	1419	<i>Van Vixes ende Penelopes</i>	Odyseus a Penelopé	<i>Her. 1; Boc. DMC 40</i>
VIII	1971	<i>Van Roseboem ende zijn maeghet</i>	Roseboom a jeho žena	Místní pověst z Holandska
IX	2033	<i>Van Cephalus ende Procris</i>	Kefalos a Prokris	<i>Met. 7,690–862; Boc. DMC 28</i>
	2324	Konec traktátu		

Literatura

Rukopisy

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, rukopis 128 E 6, ff. 130–192.
Universiteitsbibliotheek Leiden, rukopis Ltk 205 (jen *Der minnen loep*).

Edice *Der minnen loep*

BISSCHOPS, Wil a kolektiv. *Dirc Potter. Der minnen loep. Derde boek*. Utrecht: Instituut De Vooy 1983.

LEENDERTZ, P. *Der minnen loep door Dirc Potter* (2 svazky). Leiden: D. du Mortier en Zoon 1845–1846.

VAN BUUREN, Fons. *Der minnen loep van Dirc Potter. Studie over een Middelnederlandse Ars amandi*. Utrecht: H&S Publishers (Diss. Utrecht) 1979.

Ostatní literatura

BARTSCH, Karl. *Albrecht von Halberstadt und Ovid im Mittelalter* (Bibliothek der gesamten deutschen National-Literatur, 38). Quedlinburg: G. Basse 1861 (fotomechanický reprint Amsterdam: Rodopi 1965).

BRANDIS, Tilo. *Mittelhochdeutsche, mittelniederdeutsche und mittelniederländische Minnereden. Verzeichnis der Handschriften und Drucke* (Münchener Texte und Untersuchungen zur deutschen Literatur des Mittelalters, 25). München: C. H. Beck 1968.

CLARK, James G. – COULSON, Frank T. – MCKINLEY, Kathryn L. (vyd.). *Ovid in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press 2011.

CORBELLINI, Sabrina. *Italiaanse deugden en ondeugden: Dirc Potters 'Blome der doechden' en de Italiaanse Fiore di Virtù* (Nederlandse cultuur en literatuur in de Middeleeuwen, 22). Amsterdam: Prometheus 2000.

COULSON, Frank – ROY, Bruno. *Incipitarium Ovidianum. A Finding Guide for Texts Related to the Study of Ovid in the Middle Ages and Renaissance* (Publications of the Journal of Medieval Latin, 3). Turnhout: Brepols 2000.

DIMMICK, Jeremy. Ovid in the Middle Ages. In HARDIE, Philipp (vyd.). *The Cambridge Companion to Ovid*. Cambridge: Cambridge University Press 2002, s. 264–287.

DÖRRIE, Henricus (vyd.). *P. Ovidii Nasonis Epistulae Herodii* (Texte und Kommentare, 6). Berlin – New York: De Gruyter 1971.

- ENGLBRECHT, Wilken. Der Francofortanus und die Epistula Sapphus. *Mittelalterliches Jahrbuch*, 1993, 28, 2, s. 51–57.
- ENGLBRECHT, Wilken. *Filologie in de dertiende eeuw: De Bursarii super Ovidios van Magister Willem van Orléans (fl. 1200). Deel 2, Teksteditie*. Olomouc: Uitgeverij van de Palacký Universiteit 2003.
- HEXTER, Ralph. Ovid in the Middle Ages: Exile, Mythographer, and Lover. In WEYDEN BOYD, Barbara (ed.). *Brill's Companion to Ovid*. Leiden: Brill 2001, s. 413–442.
- ISRAEL, Jonathan I. *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness and Fall, 1477–1806*. Oxford: Oxford University Press 1995.
- JANSEN, H. P. H. – JANSE, A. (vyd.). *Kroniek van het klooster Bloemhof te Wittewierum* (Middelleeuwse Studies en Bronnen, 20). Hilversum: Verloren 1991.
- KARTSCHOKE, Dieter. *Heinrich von Veldeke. Eneasroman Mittelhochdeutsch/Neuhochdeutsch* (Reclams Universal-Bibliothek, 8303). Stuttgart: Reclam 2014.
- KLEYN, Hendrik G. De Catalogus der boeken van de abdij te Egmond. *Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis*, 1887, 2, s. 127–170.
- KUIPER, Willem. *Bibliotheek van Middelnederlandse Letterkunde. Nieuwe digitale reeks*. Amsterdam: Leerstoelgroep Historische Nederlandse Letterkunde UvA 2008 až 2016 (přístupné online: <http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/bml/index.nl>; poslední přístup 18. 07. 2018).
- OVERMAAT, B. G. L. *Dirc Potter, Mellibeus*. Arnhem: J. H. Paap & Zn. 1950.
- SCHOENAERS, Dirk J. C. *Getranslateerd uuten Franssoyse. Translation from French into Dutch in Holland in the 15th Century. The Case of Gerard Potter's Middle Dutch Translation of Jean Froissart's Chroniques*. Liverpool: University of Liverpool (Diss. Liverpool) 2010.
- SPITZEN, W. Dirc Potter als schrijver van de ‚Blome der doechden‘. *Tijdschrift voor taal en letteren*, 1918, 6, s. 289–292.
- SVOBODOVÁ, Lenka. *Traktát De Amore ve světle dvorské kultury*. Brno: Masarykova univerzita 2012.
- TROJEL, Emil (vyd.). *Andreae Capellani Regii Francorum De amore libri tres*. München: Eidos Verlag 1964 (původní vydání Kopenhagen 1873).
- VAN BUUREN, Fons. De metamorfose van twee vrienden. Het verhaal van Sabina en Floridamas bij Dirc Potter. *Queste. Tijdschrift over de Middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden*, 1995, 2, 1, s. 125–145.
- VAN BUUREN, Fons. Ovidius in de Middelnederlandse letterkunde. *Madoc. Tijdschrift over de Middeleeuwen* 2004, 18, 3, s. 177–194.

VAN MARION, Olga. *Heldinnenbrieven. Ovidius' Heroïdes in Nederland*. Nijmegen: Vantilt 2005.

VAN OOSTROM, Frits. *Aanvaard dit werk. Over Middelnederlandse auteurs en hun publiek* (Nederlandse Cultuur en Literatuur in de Middeleeuwen, 6). Amsterdam: Prometheus 1992.

VEENMAN, René. *De klassieke traditie in de Lage Landen*. Nijmegen: Vantilt 2009.

Prof. dr. Wilken Engelbrecht, Katedra nederlandistiki, Filozofická fakulta,
Univerzita Palackého, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
wilken.engelbrecht@upol.cz

Katedra Literatury i Języka Niderlandzkiego IFA, Katolicki Uniwersytet Lubelski
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland
wilken.engelbrecht@kul.pl